

5. У сучасних умовах розвитку суспільства і держави правоохоронна діяльність, виходячи зі своєї правової основи, має бути спрямована на попередження і припинення усіх проявів протиправної поведінки. Недопустима при цьому гіпертрофія того або іншого виду юридичної відповідальності, що призводить до гіперболяції індивідуальних чи колективних започинань в організації громадського життя, ініціює анархічне свавілля, багате руйнуванням державності і прийнятих в суспільстві норм людського взаємоіснування.

Література

1. Артёмов В.М. *Правопорядок в современном Российском обществе: Концептуальные обоснования и инновации*. М.: Акад. управления МВД РФ. 1998. – 144 с.
2. *Римське право* : підруч. / О. А. Підпригора, Є. О. Харитонов ; МОН України. – 2-ге вид. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 528 с.
3. *Римське право і сучасність* : матеріали V Міжнар. наук.-метод. конф., 30-31 травня 2008 р. / уклад. Н. Ю. Голубєва [та ін.] – О. : Фенікс, 2008. – 292 с.
4. *Філософія Артура Шопенгауєра та сучасність: колект. моногр.* / [Карась А. та ін.] ; за ред. Анатолія Карася ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, Філософ. ф-т, Каф. філософ. – Л. : ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. – 164 с.
5. *Шопенгауэр А. Мысли / А. Шопенгауэр ; пер. Ф. В. Черниговец.* – Х. : Фолио, 2009. – 256 с.
6. *Иеринг Рудольф фон. Юридическая техника* : сб. / Р. ф. Иеринг ; сост. А. В. Поляков. – М. : Статут, 2008. – 230 с.
7. *Иеринг Р. Борьба за право / Пер с нем. В.И. Лойко.* СПб.: Вестник знания. 1912. – 71 с.
8. *Крусс В.И. Актуальные аспекты проблемы злоупотребления правами и свободами человека // Государство и право.* 2002. № 7. – С. 46-53.
9. *Кияхсанов И.Ш. Современные подходы к определению содержания и структуры предмета административного права / Актуальные проблемы административного и административно-процессуального права: Материалы междунар. науч.-практ. конференции (Москва, 4 апреля 2003 г.).* М.: МосУ МВД РФ. 2003. С. 4-24.
10. *Новий тлумачний словник української мови: у 3 т.: 200000 слів / уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко.* – К. : Аконтіт, 2006. – (Серія "Новісловники"). – ISBN 966-8001-10-9. Т. 1 : А-К. – [Б. м.] : [б.в.], 2006. – 926 с.

УДК 343.533: 343.123.12

В.А. Сандул

здобувач,

Львівського державного університету внутрішніх справ

ГНОСЕОЛОГІЧНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Стаття присвячена з'ясуванню поняття інтелектуальної власності в історико – правовому аспекті

Ключові слова: інтелектуальна власність, виключні права, право власності, об'єкти інтелектуальної власності.

Статья посвящена выяснению понятия интеллектуальной собственности в историко – правовом аспекте.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, исключительные права, право собственности, объекты интеллектуальной собственности.

The article is devoted finding out of concept of intellectual property in историко – legal aspect.

Key words: intellectual property, absolute titles, right of ownership, objects of intellectual property.

Постановка проблеми. Інтелектуальна діяльність у ХХІ ст. стає основним і вирішальним чинником соціально-економічного прогресу. Від рівня творчої діяльності залежатиме рівень суспільного виробництва. Успіхи суспільного виробництва визначають рівень матеріально-побутового життя народу.

Економічний, соціально-культурний розвиток і процвітання країни перебувають у прямій залежності від творчої діяльності людини, ефективного використання різноманітних об'єктів інтелектуальної власності та створення надійної правоохоронної системи захисту.

Водночас, у зв'язку з активним розвитком світової торгівельної системи, технологічним удосконаленням здійснення випуску товарної продукції та її маркування, і проникненням у національну економіку

транснаціональної злочинності, створюються системи загроз для фінансових ринків України, що вимагає вдосконалення протидії злочинам у сфері інтелектуальної власності, яка потребує усвідомлення природи та чинників поширення цього суспільно небезпечного явища, а також відповідного правового забезпечення, узгодженого з міжнародними стандартами.

Одним із проблемних питань протидії злочинам у сфері інтелектуальної власності, складає процес виявлення і розпізнання ознак злочинних дій.

Мета дослідження є розгляд наукових підходів до визначення інтелектуальної власності.

Стан дослідження. Дослідженню гносеологічної природи інтелектуальної власності приділяли увагу такі вчені, як П.П. Андрушко, М.М. Богуславський, С.Ю. Бурлаков, О.Б. Бутнік-Сіверський, О.В. Дзера, В.М. Крижна, О.П. Орлюк, О.А. Підпригора, О.О. Підпригора, О.М. Пастухов, В.Б. Харченко, Г.Ф. Шершеневич, Р.Б. Шишка та ін.

Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає гносеологію, як про процес, джерела та засоби пізнання [1, с. 187].

Це поняття походить від грецького *gnosis* – знання і *logos* – вчення [7, с. 100].

Теорія пізнання – вивчення проблем природи пізнання і його можливості, відношення знання і реальності [2, с. 678].

За час розвитку права інтелектуальної власності у світовій науці виникло чимало теорій, що пояснюють сутність відповідних прав. Проблема встановлення природи прав, що виникають з факту створення результатів творчої діяльності та визначення їх місця серед інших правових категорій, спричинила дискусію, що ведеється до цього часу, і супутні їй суперечливі погляди стосовно сутності прав на результати творчості.

З юридичної точки зору інтелектуальна власність у широкому розумінні означає закріплені законом права на результати інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній і художній галузях. Принаймні так визначається поняття "інтелектуальна власність" відповідно до ст.2 Конвенції про заснування ВОІВ від 14 липня 1967 р.: інтелектуальна власність включає права щодо літературних, художніх і наукових творів; виконавчої діяльності артистів, звукозаписів, радіо і телевізійних передач, відкриттів, товарних знаків, знаків обслуговування, фірмових найменувань і комерційних позначень, захисту від недобросовісної конкуренції, а також всі інші права, що належать до інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній і художній сферах. Зазначу, що цей перелік не є вичерпним і може доповнюватися, що й відбувається у законодавстві країн-членів. Всесвітня Академія ВОІВ дає таке визначення: "інтелектуальна власність визначає типи власності, які виникають як результат діяльності людського розуму, інтелекту [3,с.3].

Інтелект (від лат. *intellectus* -пізнання, розуміння, розум, переклад давньогрецького "νους" – розум) – означає здатність мислити, здатність до раціонального пізнання [4,с.219].

На думку Ватал Джаяшрі, радника відділу інтелектуальної власності СОТ, інтелектуальну власність можна визначити як витвори людського розуму, вона може включати різні об'єкти, проте права інтелектуальної власності – це законні права, що регулюють використання цих об'єктів, цей термін включає сукупність прав на ці об'єкти [5,с.1]. СОТ розглядає об'єкти права інтелектуальної власності як форми втілення ідей та знань, а правами інтелектуальної власності – надані державою права заборонити іншим використовувати ці об'єкти та домовлятися про винагороду від використання цих об'єктів з іншими [6].

Виклад основних положень. Однією важливою особливістю інтелектуальної власності, якщо розглядати її з економічної та юридичної точок зору, є те, що вона повинна приносити матеріальну чи іншу користь: це може бути додатковий прибуток, полегшення просування товарів чи послуг на ринок, сприяння духовному розвитку особистості. Так, результати художньої творчості використовуються в гуманітарній сфері для збагачення внутрішнього світу людини, формування її світогляду, а результати технічної творчості забезпечують підвищення технічного рівня виробництва, конкурентоспроможність вироблених товарів і послуг [8,с.6-11].

Як слушно зазначав видатний російський цивіліст професор Г.Ф. Шершеневич, «з того часу, як позитивні законодавства взяли це бідолашне право під свій захист, воно носить горизонт науки без всякого визначеного призначення... подібно до птаха, який видивляється місто, де б йому зручніше було спуститися» [9, с. 124]. Аналізуючи витoki поняття «інтелектуальна власність», сучасний український науковець Р.Б. Шишка виділяє такі основні теоретичні напрями:

1. Теорія виключних прав, яка відносить права автора до суб'єктивних прав, що полягають у можливості використання будь-яким не забороненим законом способом результату інтелектуальної діяльності й у сукупності специфічних особистих немайнових прав, пов'язаних зі створенням творчого результату.

2. Концепція інтелектуальної власності, що відносить сукупність досліджуваних нами прав до класу речових (пропріетарна теорія).

3. Теорія особистості, що розміщує права автора переважно в класі особистих.

4. Теорія інтелектуальних прав, яка називає авторські й патентні права правами особливого роду (*sui generis*), що перебувають за межами класичного розподілу цивільних прав на речові, зобов'язальні й особисті [10, с. 126].

З цих теоретичних напрямків у законодавстві й доктрині більшості країн світу переважають дві концепції: виключних прав та інтелектуальної власності (пропріетарна теорія).

Гносеологічно пропрієтарна теорія права інтелектуальної власності вважається першою та домінуючою. Вона виходить з природного розуміння права власності, а її представники ототожнюють права авторів та інших осіб на продукти творчої діяльності з правом власності на матеріальні об'єкти.

Отже, пропрієтарна теорія виходить з того, що результати творчої та іншої передбаченої законом діяльності визнаються її об'єктами. На ці об'єкти творець має дві групи прав: особисті не майнові та майнові. Останні такі самі, як і в праві власності: прані і володіння, право використання та право розпорядження.

Пропрієтарна теорія права інтелектуальної власності послідовно проводиться в усіх міжнародно-правових актах і впливає на моделювання національних законодавств.

Послідовниками пропрієтарної теорії права інтелектуальної власності є відомі українські учені-цивілісти О. А. Підпригора й О.О. Підпригора. На їх думку, зміст права інтелектуальної власності визначається так, як він визначається для звичайного права власності [11, с. 53].

У різних правових системах світу права на об'єкти інтелектуальної діяльності визначаються по-різному. У Великобританії, Іспанії, Португалії, Франції, ФНР, Японії, США та деяких інших країнах результати інтелектуальної діяльності визнаються об'єктами права власності. В Австрії, Бельгії, Греції, Нідерландах, Скандинавських країнах, Швейцарії, Єгипті та деяких інших країнах ці ж результати визнаються об'єктами виключного права на використання [11, с. 63].

На нашу думку, зазначені концепції збагатили юридичну науку, дали емпіричний матеріал для подальших досліджень економічної та правової дійсності. Безумовно, що в кожній з наведених концепцій є свої переваги та недоліки, які слід враховувати при розгляді інтелектуальної власності з позицій вимог ринкової економіки та прискорення інформаційного обміну об'єктами інтелектуальної власності з використанням сучасних технологій.

Становлення поняття «інтелектуальна власність» в українському законодавстві та правовій науці відбувалося під впливом розглянутих концепцій, з урахуванням монопольного ставлення радянської держави до права власності взагалі. Поняття «інтелектуальна власність» упродовж багатьох десятиліть у діловому лексиконі, а особливо пересічного громадянина, було малозрозумілою абстракцією.

Слід зазначити, що поняття «інтелектуальна власність» спочатку було покликано виконувати роль лише формального відмежування від загальноновизнаної власності речової і не несло особливого смислового навантаження. Радянський енциклопедичний словник визначає інтелектуальну власність як «юридичне поняття, що охоплює авторське право та інші права, які стосуються інтелектуальної діяльності в галузі виробництва, науки, літератури та мистецтва» [12, с. 81]. Ще одну спробу розкрити поняття «інтелектуальна власність» було зроблено в юридичному енциклопедичному словнику СРСР, який під інтелектуальною власністю розумів «умовний, збірний термін, який використовується у міжнародних угодах, а також у законодавстві деяких держав, та містить у собі права, що мають відношення до літературних, художніх та наукових творів, виконавчої діяльності артистів, звукозапису, радіотелевізійних передач, прав, пов'язаних з різноманітними видами промислової власності, а також із захистом від несумлінної конкуренції» [9, с. 56].

На нашу думку, достатня розробленість у праві конструкції права речової власності багато в чому визначила появу поняття «інтелектуальна власність». Вона, дійсно, має багато спільного з власністю на матеріальні об'єкти, і навряд чи було б розумним заперечувати напрацьовані на той час досягнення правової науки в означеній сфері регулювання, у т.ч. щодо недоторканності власності й рівності усіх її форм.

Поява в законодавстві й у правовій науці поняття, а потім категорії «інтелектуальна власність» мала велике значення не тільки в політичному, економічному, але й у правовому житті суспільства.

Конституція України визнає виключне право (інтелектуальну власність) особи на результати інтелектуальної діяльності та прирівняні до них засоби індивідуалізації продукції, виконуваних робіт або послуг. Із тлумачення ст. 45, 54 Конституції України, а також ст. 418, 419 ЦК України, стає зрозуміло, що інтелектуальна власність пов'язана з результатами творчої діяльності й нормами про право власності не регулюється.

Під правом інтелектуальної власності ст. 418 ЦК України розуміють право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності.

Походження поняття „інтелектуальна власність" пов'язують із французьким законодавством.

В Україні це поняття отримало офіційне визнання лише у 1968 р., коли Президією Верховної Ради СРСР було прийнято Указ про ратифікацію конвенції, що затверджує Всесвітню організацію інтелектуальної власності (ВОИС). Саме з цього часу поняття „інтелектуальна власність" почало застосовуватися у вітчизняному законодавстві, науковій літературі, у міжнародних конвенціях поряд із такими поняттями, як „власність" і „виключні права".

Стійке небажання сьогоденнього законодавця відмовитися від вживання терміна „інтелектуальна власність" сягає своїм корінням до римського поняття власності.

Класична римська юриспруденція розуміла право власності як необмежене й виняткове панування особи над річчю [13, с. 86]. Наступний розвиток розуміння права власності відбувся, за словами Р. Йеринга, „через римське право, і далі його" [14, с. 93].

У Стародавньому Римі об'єкт права позначався „res", а в якості найпоширенішої його характеристики визнавалася відома формула „Дигест"

„dominium rerum" (панування над річчю). Однак термін „res" мав безліч значень і найчастіше виступав як антипод іншого поняття – „persona" (особистість) [15, с. 68].

У класичний період у римському праві виробилося поняття речей у вузькому й широкому розумінні. В широкому розумінні під річчю розуміли не тільки речі у звичайному (вузькому) змісті – матеріальні предмети зовнішнього світу, але також і юридичні відносини до цієї речі й права на неї.

„Тілесні речі – ті, які можуть бути сприйняті... Безтілесні речі – ТІ, ЯКІ Не можуть бути відчутні: такі ті речі, які складаються із права, є правами" вказувалося в Дигестах Юстиніана [16, с. 482].

Для сучасного етапу розвитку правової думки характерне розширення предметної області права власності.

Відсутність комплексних досліджень природи прав на інтелектуальній: продукт, а також складність і багатоаспектність цих прав, з одного боку, і необхідність хоч якось обґрунтувати можливість їх участі в товарообігу, з іншого, сприяли тому, що категорії речового права (володіння, користування й розпорядження), так чи інакше, стали переноситися в сферу інтелектуально, діяльності. Право володіння стосовно інтелектуального продукту стало визначатися як „фактичне знання суб'єктом тих ідей і розв'язків з яких складається нововведення, і засновані на цьому особисті немайнові прав.: авторів творів".

Вперше відповідальність за порушення авторського права в кримінальному праві була встановлена КК УСРР 1922 р., в якому формулювався склад цього порушення (ст. 101). Порушенням авторського права у власному значенні слова визнавалося самовільне видання, розмноження з метою збуту літературних і взагалі художніх творів, визнаних надбанням Республіки [17, с. 319].

Це порушення було віднесено до злочинів проти порядку управління. КК УСРР 1927 р. також передбачав відповідальність за порушення авторського права, причому і в ньому воно було об'єднано в один загальний склад з порушенням прав на винахід (ст. 190). Ця стаття була у розділі злочинів проти власності. Злочином проти авторського права визнавалося самовільне використання літературних, музичних та інших художніх або наукових творів з порушенням закону про авторське право. прав [1, с. 510]. Порушення авторського права як одного з інститутів прав інтелектуальної власності було включено у розділ IV Особливої частини КК 1960 р. «Злочини проти політичних і трудових прав громадян», ст. 136 якої встановлювала: «Випуск під своїм ім'ям або інше привласнення авторства на чужий твір науки, літератури або мистецтва, незаконне відтворення і розповсюдження такого твору, караються виправними роботами на строк до двох років або штрафом від 50 до 120 мінімальних розмірів заробітної платні». Кримінально-правова охорона прав, суміжних з авторським правом в КК України 1960 р. була відсутня [19, с. 83].

Сьогодні серед законодавчих актів, що регулюють відносини захисту прав інтелектуальної власності та відповідальності за порушення цих прав, можна назвати: Конституцію України, Кримінальний кодекс (КК) України, Цивільний кодекс (ЦК) України, закони України «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем», «Про охорону прав на сорти рослин», «Про охорону прав на зазначення походження товарів» та ін.

У ст. 420 ЦК України конкретизовано перелік об'єктів права інтелектуальної власності, яким в Україні надано правову охорону. Зокрема, до цих об'єктів належать: літературні та художні твори; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних); фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компонування (топографії) інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці.

В ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» визначено, що об'єктами авторського права є твори у галузі науки, літератури і мистецтва.

Стаття 41 Закону України «Про власність» об'єктами інтелектуальної власності є твори науки, літератури та мистецтва, відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зв'язки, раціоналізаторські пропозиції, знаки для товарів і послуг, результати науково-дослідних робіт та інші результати інтелектуальної праці.

Чинне законодавство України передбачає кримінальну відповідальність за порушення авторського права і суміжних прав як самостійний склад злочину. В КК відсутній самостійний розділ про відповідальність за злочини у сфері інтелектуальної власності. Порушення авторського права і суміжних прав як окремих інститутів інтелектуальної власності, включено в розділ VI Особливої частини КК «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина» (ст. 176) [20].

Ситуація змінилась на краще з отриманням незалежності Україною. Так, 23 грудня 1993 р. для України набула чинності Всесвітня конвенція про авторське право, 31 травня 1995 р. Україна приєдналась до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів. У 1999 р. нею ратифіковано Женевську конвенцію про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм, у 2001 р. – Римську конвенцію про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення тощо.

Висновок. Інтелектуальна власність має складний економіко-правовий характер і здатна розкриватися лише в сукупності суб'єктивних вольових та об'єктивних економічних відносин. При цьому зазначена сукупність повинна отримати своє відображення у конкретних правових нормах, які мають значення у конкретний час, на конкретному етапі розвитку та в конкретному суспільстві.

Належний рівень регулювання інтелектуальної власності залишається одним із найважливіших завдань правової науки. В умовах сьогодення це ш особливе значення, оскільки інтелектуальний продукт, що за своєю природою нематеріальною субстанцією, це – основа розвитку й процвітання суспільства

На нашу думку, для правильного розуміння й побудови системи законодавства, що регулює суспільні відносини у сфері інтелектуальної діяльності, необхідно чітко визначення категоріального апарату.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусол. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.
2. *Философский энциклопедический словарь* / гл. ред.: Л.Ф. Ильичов, П.Н. Федосеев, С.М. Ковале, В.С. Панов. – М.: Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.
3. *Module1. Introbuccion to Intellectual prorertu [Електронний ресурс]* // WIPO / OMPI. .- Режим доступу: www.wipo.int.
4. *Большая Советская Энциклопедия (в 30 томах).* Гол. ред. А.М.Прохоров.- М.: Изд.»Советская Энциклопедия».-1972.- Т.10.- 592 с.
5. *Watal Jayashree. Intellctual propertu rights the WTO and developing countries.- London / The Hague/ Boston. Kluwer International, 2001.- 512 p.*
6. *Understanding the WTO/ Intellctual propertu protection and enforcement [Електронний ресурс]* // World Trade Organization.- Режим доступу: www.wto.org.
7. Цибульов П.М. *Основи інтелектуальної власності.* – К.: Ін-т. інтел. власн. і права, 2006. – 124с.
8. Підпригора О.А. *Право інтелектуальної власності в Україні: Навч. посіб. для студ. юрид. вузів і фак. ун-тів / Підпригора О.А., Підпригора О.О..* К.: Форум., 1998. – 180 с.
9. Шершеневич Г. Ф. *Авторское право на литературные произведения.* – Казань. «Дело».- 1891 – 210 с.
10. Шишка Р.Б. *Охрана права интеллектуальной собственности: авторсько-правовий аспект: Монографія.* Х., 2002- 420 с..
11. *Право інтелектуальної власності: Підручник для студ. вищ. навч. закл. / За ред. О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького.* – К. «Форум», 2002.- 240 с.
12. *Советский энциклопедический словарь.* – М.»Советская инцеклопедия»,1979.- 540с.
13. *Медведев С. И. Римское частное право / Медведев С. И..* – Ставрополь, 2004. – 310 с.
14. *Рудольф фон Иеринг. Дух Римского права на разных уровнях развития : Перевод с немецкого издания/ Рудольф фон Иеринг.* – СПб, 1875. – 120 с.
15. *Тэруаки Таяма. До питання про приватизацію в правах власності // Вісник Московського університету / Тэруаки Таяма.. Серія 11. Право. – 1996. -№ 6. – С. 68-71.*
16. *Кофанов Л. Л.: Том 3. Книги XII-XIX : Перевод с латинского языка / Кофанов Л. Л., Дигести Юстиниана.* – М. : Устав, 2003. – 780 с.
17. *Уголовный кодекс УССР, утв. постановлением ВЦИК от 23 авг. 1922 г. Сборник норматив актов* – М. «Юрист», 1924. – 1220 с.
18. *Уголовный кодекс УССР, утв. постановлением ВЦИК от 8 червня 1927 г. Сборник норматив актов* – М. «Юрист», 1930. – 1200 с.
19. *Кримінальний кодекс УРСР, затверджений Верховною Радою України 28 грудня 1960 р.* – К.: НВП Форум. – 224 с.
20. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 3-те вид.перерод. та доповн. За ред. М.І.Мельника М.І.Хавронюка. -Атіка, 2004,-1056 с.*